

HALMAI ISTVÁN

**ADALÉKOK AZ EGRI ÉRSEKI JOGAKADÉMIA HALLGATÓINAK
SZÁRMAZÁS SZERINTI REKRUTÁCIÓS VIZSGÁLATÁHOZ
A POLGÁRI KORSZAKBAN**

RÉSUMÉ: (*Aspects of the examination of the enrolment of the students for the Archiepiscopal Academy of Law in Eger in the bourgeois period*) As a result of the special tendencies of development in society the "production" of lawyers, and the results of that are quite complex in Hungary between the middle of the 19th - first half of the 20th century.

With the powerful development of the system of civil rights and bureaucracy from the turn of the century on, the importance of the layer of public servants and the vocational intelligentsia of the administration and the jurisdiction of the country had become vast.

Based on the register of about 4.000 students of a law-school important because of its number of students, this study provides data for the well-known fact, namely, that in the given period a considerable self-reproduction of the layer of public servants in law-schools can be witnessed.

Az abszolutizmus időszaka után¹ Egerben -- összevetve a polgári kor első felében a királyság területén működő többi hasonló jellegű felsőoktatási intézménnyel² -- hallgatói létszámában közepes nagyságú, ám centrális helyzetéből következően, továbbá területi rekrutációját, merítőbázisát illetően is fontos intézmény működött.³ Jelentősége Trianon után még nagyobb lesz, hiszen a korábban az egész Magyarország területét behálózó jogakadémiai rendszer zöme a határokon kívülre esik. Hiába történnek kísérletek részben hazatelepítésükre, részben koncentrálásukra,⁴ életképesnek csak három, felekezeti által fenntartott intézmény -- az eperjesi evangélikus (Miskolc székhellyel), a kecskeméti református és az egri katolikus érseki -- bizonyult a két háború között.

Az egri érseki jogakadémiai intézeti anyakönyvei⁵ alapján az 1861/62-es tanévtől az 1944/45-ös tanévig bezárólag minden beiratkozott I. éves nyilvános rendes hallgató adata rendelkezésünkre állt.⁶ Ennek alapján a leendő jogászok eltartója

(gondnoka, gyámja) "polgári foglalkozása", társadalmi helyzete többé-kevésbé bemérhetővé vált.

A különféle foglalkozási kategóriák kialakításánál komoly gondok mutatkoztak. Az adatok -- érthetően -- nem következetesen a gazdasági (jövedelmi) helyzet dimenziói mentén tördelve állnak rendelkezésre,⁷ vagy nem következetesen a társadalmi pozíció⁸ a meghatározó a különféle kategóriák (későbbi ranglétrák) kialakulásában. Összemosódások tapasztalhatók egyes rétegek esetében -- legzavaróbban az ún. középosztályoknál. Közismert, hogy a birtok, a vagyon, bárha alapkövetelmény, származás, rang, diploma nélkül nem ad lehetőséget felemelkedésre (pozícióváltásra), máskor viszont a vagyon, birtok hiánya esetén sem egyértelmű a deklasszáció hagyományos értelemben felfogott ténye, épp mert egyes értelmiségi hivatások funkcionális jellemzői történeti képződmények, s mint ilyeneknek, a vizsgált időszakban mindvégig komoly nehézkedési erejük, történelmi inerciájuk van.⁹

Osztályozási problémát okozott továbbá, hogy olykor többféle foglalkozást is találunk egyes joghallgatónál: apja tanító és földbirtokos (földbirtokos és gőzmalomtulajdonos, bognár és földbirtokos stb.); főként a dualista korszakban, amikor is egy "úriembert sérteni lehetett azzal, hogy ő csak "inzsellér" vagy "kirurgus".¹⁰

Némely kategória kezelhetetlennek tűnt. A "polgár" minden bizonnyal valamifajta köztisztet jelentett. Az "özvegy" is nagy számban fordul elő a korai időszakban az anyakönyvekben; a később szintén nagy mennyiségben felbukkanó "magánzó"-val együtt elemeztük.

Meglehetősen nehéz volt differenciáltan kezelnünk az ún. "birtokos" kategóriát is, amely jelenthetett zömében lesüllyedt nemest, a parasztság egy szűk rétegét, mely tőkés paraszttá avanszált, de takarhatott "bérlőt"; végül jelölhetett "földművest", "kisparasztot", "törpebirtokost" úgyszintén. A hiányos, a birtoknagyságot szinte sehol sem jelölő adatok igen kis mozgásteret engednek az elemzéseknek. A fenti esetekben nyilvánvaló, hogy homlokegyenest ellentétes vagy minőségileg más csoportokba tartozó személyekről is szó lehet. Hiába találtunk viszonylag nagy számban "kisbirtokos" megjelölést, csak fenntartással feltételezhetjük, hogy ez a tömeg meríti ki a "földműves" parasztság kontingensét. Az anyakönyvek precízen leginkább egy, a jövedelemforrás a földbirtokos konglomerátumot körvonalaznak csupán, ez azonban végképp ellenállna minden további finomszerkezeti elemzésnek.

Az apák polgári foglalkozásának jelölésénél az esetek nagy hányadában tehát nagyon eltérő társadalmi csoportokat, foglalkozásokat találunk ugyanazon kategória alatt, s mivel igen hosszú periódusról van szó, más-más korszakban ugyanazon

kategória más és más pozíciót is takart, takarhatott. A korai időszakban nagyon nehéz a magán-, illetve az állami tisztviselők elkülönítése (olyan evidenciáktól eltekintve persze, mint pl.: körjegyző, állomásfőnök vagy takarékpénztárnok); az ún. szabad értelmiségi pályákkal kapcsolatban ugyanez a helyzet. A 19. század végi adatokban a legritkábban szerepel, hogy egy orvos körorvos-e vagy hogy egy ügyvéd állami (uradalmi, egyházi) alkalmazott-e vagy magánpraxist folytat.

Lényegében Andorka Rudolf felosztását vettük alapul,¹¹ kevés módosítással. A módosítások legtöbbje a különféle "nagy csoportokon" belüli további differenciálás szempontjából és logikája alapján következett (pl. kísérletet tettünk az *állami tisztviselő* kategórián túl további belső szerkezetek leírására, e belső tendenciák lehetőségeihez képest részletesebb felvillantására).¹²

I. sz. táblázat
AZ EGRI ÉRSEKI JOGAKADÉMIA
HALLGATÓINAK SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA
(1861--1944)

	fő	%
- nagybirtokos, földbirtokos	253	6,61
- gyáros, nagykereskedő, vállalkozó, bérlő	95	2,48
- állami tisztviselő	1504	39,34
- uradalmi tisztviselő	149	3,89
- egyházi tisztviselő, lelkész	54	1,41
- magántisztviselő	40	1,04
- szabadfoglalk. értelmiségi	220	5,75
- kisiparos	368	9,62
- kiskereskedő	262	6,85
- hadi szolgálatban álló	150	3,92
- földműves, kisbirtokos	269	7,03
- bér munkás	124	3,24
- magánzó, özvegy	170	4,44
- szolga	17	0,44
- nincs adat	148	3,78
Összesen:	3823	100,00

83 esztendő viszonylatában vizsgálódva néhány összefüggés első pillantásra is nyilvánvaló. A tisztviselői rétegből (állami, egyházi, uradalmi, magán) kerül ki a hallgatók közel fele (46 %-a), s ha a szélesebb értelemben vett értelmiségi csoportot vesszük alapul (ha tehát a földbirtokos, tőkés és szabadfoglalkozású értelmiségi szülőket együtt számítjuk), a jogáshallgatók 60,55 %-a tartozik ebbe a kategóriába. Ez a közel kétharmados arány az egri jogi főiskolán egyértelműen támasztja alá azt a tényt, hogy a polgári korszak egészében az értelmiség igen nagyfokú önreprodukciójáról van szó a jogászok intézményekben. Különösen érvényes ez a tisztviselői kar esetében.¹³

2. sz. táblázat
A SZÜLŐK TÁRSADALMI HELYZETE SZERINTI MEGOSZLÁS*
(összevetés)

	A jogtudományi karok és jogakadémiák megoszlása a szülők társadalmi helyzete szerint (%) 1913/14-es tanév	Az egri jogakadémiai hallgatóinak megoszlása szülők társadalmi helyzete szerint (%) 1901--1913 között	A jogakadémiák hallgatóinak megoszlása a szülők társadalmi helyzete szerint (%) 1941/42-es tanév	Az egri jogakadémia hallgatóinak megoszlása a szülők társadalmi helyzete szerint (%) 1935--1944 között
nagybirtokos szellemi foglalkozású	7,0	6,8	1,4	1,6
önálló keresk.	55,9	52,0	53,8	54,0
önálló iparos	9,8	11,3	5,3	3,8
vagyonából élő	9,7	12,3	10,5	9,0
altiszt	3,5	10,7	0,7	1,6
munkás	1,5		3,4	
kisbirtokos paraszt	4,4	0,6	8,8	6,3
mezőgazdasági munkás	5,9	3,0	7,5	6,7
egyéb	0,9	--	1,6	--
	1,4	--	7,0	--
Összesen	100,0	A 100,0 %	100,03	A 100,0 %
		496 fő		1128 fő

* Andorka, 1979/2. 186--193.

Megkíséreltük egybevetni az Andorka által elemzett 1913/14-es jogi egyetemekre és akadémiákra, valamint az 1941/42-es csak a jogakadémiákra vonatkozó metszeteket az egri joglíceum két hasonló időintervallumának adataival, ahol ez a különböző kategóriabesorolások miatt egyáltalán lehetséges volt. (2. sz. táblázat)

A nagybirtokos szülők esetében lényegtelen az eltérés, a szellemi foglalkozású szülők a korábbi (1913/14-es) metszetben enyhén alulreprezentáltak az egri mintában.

Az önállóak (mind a kereskedők, mind pedig az iparosok) 1913/14-es %-os aránya az egri jogakadémián 1901 és 1913 között magasabb az egyetemi, főiskolai átlagénál, míg az 1935--1944 közötti intervallumban alacsonyabb, mint az 1941/42-es tanév jogakadémiai átlaga. Más összefüggésben Andorka 1898-as, 1908-as és 1913-as metszetek alapján az önálló kereskedők és iparosok gyermekeinek átlagát a felsőfokú tanintézetek hallgatók között a polgári korszak első felében 18 %-ban állapítja meg; az Egerben 83 év viszonylatában 17,62 %, ¹⁴ a korai korszakban kevéssel 18 % feletti.

A "magánzó" és az "özvegy" kategória nagy száma miatt mindkét időmetszetben és mindkét esetben lényegesen magasabb a "vagyonukból élők" százalékos aránya Egerben ¹⁵ míg a "kisbirtokosság" száma az első világháború körül alacsonyabb, a vizsgált korszak végén magasabb az Andorka által közölt adatokénál.

83 esztendő összesített adatai ugyan utalnak fontos összefüggésekre, s kijelölik a leglényegesebb viszonyítási pontokat tárgyunkat illetően, azonban nélkülözhetetlenek tartottuk, hogy a származás szerinti megoszlás vizsgálata olyan módon történjék, hogy bizonyos dinamikát is lehetséges legyen leírni. Időintervallumokat vettünk fel, s ezek összesített adatait vetjük egybe és kísérelünk meg bizonyos tendenciákat leírni. Az időperiódusok felvételénél az egri joglíceum belső szervezetét érintő változások logikáját is figyelembe vettük, s így több szempontból szerves intervallumokat kaptunk.

Természetesen a legegységesebb választóvonal az első világháború időszaka, s közvetlen következménye: Trianon, valamint az azt körülvevő évfolyamok. Ez külön egységet képez, mint sajátos interregnum.

A világháborúig tartó szakasz első választóvonala 1875, tehát a 4 évfolyamos képzés megindításának időpontja a jogiskolán. Ezt egy a hallgatói létszám szempontjából stabilizációs korszak követi (1875--1890), majd egy 1891-től a századfordulóig tartó szakasz, amely a főiskolás létszám jelentős emelkedésének kezdetétől indul, s amely egybeesik a délszláv nemzetiségű és zsidó származású hallgatók tömeges jelentkezésével. Végül egy 1901-től az utolsó békeévig tartó korszakot különítettünk el. A két háború közötti időszakban az 1924--34 és az 1935--44 közötti periódust vettünk fel; a hallatlan mértékben megnövekedett jogászlétszámot többé-kevésbé két egyenlő kontingensre bontva.

Általánosságban feltűnik, hogy a kvantumában legjelentősebb két réteg töretlen felfelé tartó mozgást ír le, ami a létszámukat illeti. A populáció 40 %-át (!) kitevő állami tisztviselő szülők tömege hallatlan dinamikával fejlődik, erőteljesebben a 20-as évektől. Az önállóak (iparosok és kereskedők) esetében ugyanez a tendencia érvényesül. A két szülői foglalkozási csoport együtt több mint a felét teszi ki az akadémiai létszámnak (56 %).

Két -- a fentiekkel ellentett tendenciát megvalósító -- társadalmi státus a földbirtokos és az ún. vagyonukból élők (magánzó, özvegy). Jelentőségük az első világháborúig érezhető. Az előbbiek 14, az utóbbiak 9 %-át teszik ki a polgári korszak első fele hallgatói létszámának. A későbbiekben elenyésző az arányuk (2, illetve 1,5 %).

A szabadfoglalkozású értelmiség számarányai -- ha csupán két nagy korszakot tekintünk -- nem változnak; két státus, a bér munkás és a földműves pedig gyakorlatilag csupán a két háború közt jelenik meg. A kettő együtt a dualizmus korában a 3 %-ot sem érte el, míg a két háború között több mint 15 %-a az összlétszámnak. 16 (3. sz. táblázat)

NAGYBIRTOKOSOK

83 év viszonylatában az összlétszám 6 és fél százalékát, 253 főt kitevő tömegről van szó. Ennek 75 %-a 1913-ig van jelen a jogakadémián. A két háború közt a főiskolás hallgatók szüleinek már csak 2 %-a nagybirtokos, holott ez a dualizmus korában Egerben még több mint 14 % volt. Számuk és főként arányuk zuhanásszerű csökkenésének oka közismert. A földbirtokos népesség 82 %-a (208 fő) az akadémia szorosabb értelemben vett területi rekonstrukciós körzetéből, 11 vármegyéből érkezett a főiskolára, de még ezen belül is elkülöníthető egy tömör blokk. A legdominánsabb Heves és Jász-Nagykun-Szolnok mellett (100 fő), Borsod és Gömör, valamint Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Nógrád jelentősége számottevő. Úgy tűnik, hogy a főiskolához földrajzilag is közelebb eső területekről, birtokokról küldték az intézménybe gyermekeiket a nagybirtokos szülők, akik közül 27 református, 10 izraelita, 8 evangélikus; a többiek kivétel nélkül katolikus felekezetűek.

3. sz. táblázat

AZ EGRI ÉRSEKI JÖGAKADÉMIA HALLGATÓINAK SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

7 IDŐINTERVALLUMBAN (1861--1944)

Társadalmi státus	1861--1874		1875--1890		1891--1900		1901--1913		1914--1923		1924--1934		1939--1944		Össz.	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
földbirtokos	75		39		39		34		24		24		18		253	6,61
gyáros, nagykereskedő, vállalk.	3		4		12		23		6		20		27		95	2,48
állami tisztviselő	45		80		107		171		185		445		471		1504	39,34
uradalmi tisztv.	16		15		5		16		22		46		29		149	3,89
egyházi tisztv.	7		10		6		12		11		5		3		54	1,41
megántisztviselő	--		--		3		5		5		15		12		40	1,04
szabadfoglalk.																
értelmiségi	37		14		16		31		19		36		67		220	5,75
kisiparos	13		29		27		61		57		80		101		368	9,62
kiskereskedő	6		22		34		56		48		53		43		262	6,85
hadiszolg. álló	2		3		2		11		8		57		67		150	3,92
földműves	4		2		3		15		40		95		110		269	7,03
bérmunkás	--		1		2		3		10		37		71		124	3,24
magánzó, özvegy	38		23		6		53		16		14		18		170	4,44
szolga	1		1		1		3		3		3		5		17	0,44
nincs adat	45		9		1		2		--		5		86		148	3,78
összesen	292	7,63	252	6,59	266	6,95	496	12,97	454	11,67	935	24,45	1128	29,50	3823	100,00

TŐKÉSEK¹⁷

Közel 100 fő tartozik ebbe a kategóriába; számuk folyamatosan emelkedő tendenciát mutat, de egyetlen periódusban sem jelentős a létszámuk az akadémián.

4. sz. táblázat
A HALLGATÓK SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA
TŐKÉSEK (1861--1944)

	1861- 1874	1875- 1890	1891- 1900	1901- 1913	1914- 1923	1924- 1934	1935- 1944	Össz. (fő)
gyáros, nagy- kereskedő, vállalkozó, bérlő	3	4	12	23	6	20	27	95
ebből izraelita vallású		4	10	12	4	1		31

Az ide tartozó főként kistőkés elemek 1/3-a izraelita felekezetű, annak a feltörekvő társadalmi csoportnak első vagy második generációs tagjai, akik utódaik révén a századforduló körül megkísérelték megcélozni a közhivatalokat, a dinamikusan szélesedő magyar birodalmi közigazgatást.¹⁸ Található köztük gyümölcs-, fa-, gépnagykereskedő, szövő- és orgonagyáros, szikvíz- és likörgyártó, gőzmalomtulajdonos és malombérlő, több autófuvarozó vállalkozó. Kis számban föld-, illetve haszonbérlők, nagyobb arányban ingatlan ügynökséget fenntartók, ilyenfajta irodát működtetők. Legnagyobb részük az építkezési vállalkozás területén lelhető fel (vasbeton-, kőműves-, építkezési-, szerelő-lakatos vállalkozó), de fürdőtulajdonos, ruhatisztító intézet tulajdonos, sőt elektronikai vállalkozó is szerepel ebben a kategóriában.

Ha a területi rekrutációt vesszük figyelembe, Heves, Borsod és Pest vármegyékből -- lényegében Budapestről, Egerből és Miskolcra -- kerül ki a vizsgált személyek 80 %-a, akik pozíciójukat tekintve zömmel a közép és alsó-közép burzsoázia csoportjába látszanak tartozni.

ÖNÁLLÓAK

Számszerűen is nagy, 83 év viszonylatában az összes hallgató szüleinek 16 %-át kitevő csoportról van szó esetükben. A polgári korszak első felében százalékos arányuk 19, a két háború közötti periódusban 13, tehát jelentősnek mondható mértékben visszaszorulnak.¹⁹

Az 1890-es évek elejétől erőteljesen érvényesülő tendencia az önálló iparos és főként kereskedő réteg tömeges áramlása általában a jogi pálya irányába. Az egri jogakadémia adatai ezt minden szempontból alátámasztják. Főiskoláról lévén szó, valamivel nagyobb is a nyitottság az értelmiségitől eltérő más társadalmi rétegek felé az egyetemek jogi karaihoz képest. Esetünkben tulajdonképpen a később megerősödő középpolgárság, polgári értelmiség első generációinak felbukkanását követhetjük nyomon, akik a jogi pályákon kezdik meg felkapaszkodásukat -- főként a századfordulótól Trianonig terjedő időszakban.²⁰ Óriási arányban találhatók meg köztük azok a többnyire német, zsidó származású elemek, akik felhalmozódó vagyonuk nagy részét ilyen módon investálják szellemi tőkébe utódaik révén, használják fel a társadalmi pozícióváltásra. Az izraelita vallásúak aránya a kiskereskedői rétegben 83 esztendő viszonylatában 53 %-os!

5. sz. táblázat

A HALLGATÓK SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA ÖNÁLLÓAK (1861--1944)

	1861- 1874	1875- 1890	1891- 1900	1901- 1913	1914- 1923	1924- 1934	1935- 1944	Össz. (fő)
kisiparosok	13	29	27	61	57	80	101	368
ebből izraelita vallású		4	4	8	5	3		24
kiskereskedők	6	22	34	56	48	53	43	262
ebből izraelita vallású	2	16	32	36	31	18	4	139

Míg az önállóak gyermekeinek aránya a felsőfokú tanintézetekben általában és országosan folyamatosan csökkenő tendenciát mutat,²¹ addig ez az egri joglőceumban nem tapasztalható, csupán a fenti réteg izraelita felekezetű hallgatóinak arányváltozásában; esetükben viszont zuhanásszerű 1924-től. Okát nem elsősorban a "numerus clausus"-ban látjuk, sokkal inkább abban, hogy a zsidóság nagy tömegei az első világháborúig már "rétegváltottak", s a hallatlan mértékben felszaporodott tisztviselői karban, szabadfoglalkozású értelmiségi rétegben található másod- és harmadgenerációik.

FÖLDMŰVESEK, BÉRMUNKÁSOK

A joghallgatók szüleinek mintegy 10 %-a tartozik a két kategóriába; lényegében csak a 20-as évektől számottevő csoportokról van szó. A földművesek (szegény- és kisbirtokos parasztság) esetében okunk van feltételezni, hogy nagy részüknél a birtok mellett valamifajta idényjellegű tevékenység vagy köztisztviselés is jelen van (pl. vasúti vagy postai alkalmazott alacsonyabb rangú tisztekben stb.) -- bár erre a kettős státusra csak ritkán találtunk utalást. A kisbirtok a megélhetést ugyanis a legritkább esetben biztosítja önmagában.

A társadalmi ranglétrán lent elhelyezkedők a magasabb, olykor csupán látszatpozíciók elfoglalására törekedvén, erőteljesen aktivizálódnak; ahogy Laky fogalmaz "a munkáselem e széleskörű megmozdulása" tapasztalható,²² s ezzel egyértelművé válik a két háború közt a jogi pálya (a jogakadémiákon súlypontosan) "proletarizálólása".

6. sz. táblázat

A HALLGATÓK SZÁRMAZÁSA SZERINTI MEGOSZLÁSA FÖLDMŰVESEK, BÉRMUNKÁSOK (1861--1944)

	1861- 1874	1875- 1890	1891- 1900	1901- 1913	1914- 1923	1924- 1934	1935- 1944	Össz. (fő)
bérmunkás	-	1	2	3	10	37	71	124
földműves	4	2	3	15	40	95	110	269
összesen	4	3	5	18	50	132	181	393

A bérmunkások esetében a felfutás meredekebb ívű. A különböző foglalkozási ágak meglehetősen nagy szórásban jelentkeznek. Legnépesebbek az ún. vasas szakmák (gépész, kovács, lakatos, esztergályos, bádogos) és a MÁV és posta munkások (fényező, váltókezelő, kocsirendező, pályaőr, raktáros, gépkocsivezető stb.) bizonyulnak. A többi klasszikusnak nevezhető szakma nyomelemekben fordul csak elő (bányász, kőműves, szabó, asztalos stb.).

Földes Ferenc az 1930/31-es tanév adatai alapján a 18--23 éves fiatalok közül felsőfokú iskolában jártak arányait úgy írja le, hogy a szegényparasztok gyerekei közül minden 1320., a munkásokéi közül minden 425. jutott be. Egerben összességében az arány jóval magasabb. Azt kell megállapítanunk, hogy a két háború közt a jogakadémiák ebből a szempontból igen nyílt, s ezen rétegek számára bizonyos keretek közt kiemelkedési lehetőséget biztosító, demokratikus intézmények voltak. A jogi főiskolákra kerülés legfőbb szűrője (az anyagiak mellett) a jó középiskola volt. Ezeket az intézményeket zömmel a budapesti és egri főgimnáziumok, kisebb arányban főreáliskolák jelentették. Innen került ki a munkás- és parasztszülők gyerekeinek közel fele (47 %).

7. sz. táblázat

A JOGHALLGATÓK SZÜLEINEK FOGLALKOZÁS-SZERKEZETE A BÉRMUNKÁS KATEGÓRIÁN BELÜL (1861--1944)

	fő	%
kovács, lakatos, esztergályos, bádogos	26	21
gépész	19	15
MÁV munkás	21	18
Posta munkás	4	3
technikus, műszerész, nyomdász, villanyszerelő	10	8
munkás (!)	10	8
napszámos	5	4
bányász	5	4
szabó	4	3
asztalos	4	3
kőműves	3	2
pincér, szakács	7	6
víz- és gázszállító szerelő, fuvaros, gátőr, ápoló, másoló, könyvkötő	6	5
összesen	124	100,0

Ami a születési hely szerinti rekrutációt jelenti, a centrum megyék közül Heves áll az első helyen. Pest-Pilis-Solt-Kiskunból és Borsodból a munkáselemek, Hevesből és Jász-Nagykun-Szolnokból a földműves réteg a meghatározó érthető módon.

8. sz. táblázat

**A MUNKÁS ÉS FÖLDMŰVES RÉTEGEK SZÜLETÉSI HELY SZERINTI
MEGOSZLÁSA
AZ EGRI ÉRSEKI JOGAKADÉMIÁN (1861–1944)**

	földműves		munkás		együtt	
	fő	%	fő	%	fő	%
Heves	98	25	15	4	113	29
Borsod	34	9	28	7	62	16
Jász-Nagykun-Szolnok	25	6	4	1	29	7
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	13	3	42	11	55	14
többi vármegye	99	25	35	9	134	34
összesen	269	681	124	32	393	100

MAGÁNZÓK

Voltaképpen kisiparos, kiskereskedő rétegjegyeket hordoznak minden vonatkozásban; a korabeli népszámlálásokkor alkalmazott meghatározás szerint volt iparosok, kereskedők, akik megtakarított vagyonukból éltek", valamint kereső foglalkozású önálló egyének, akik ideiglenesen foglalkozás nélkül vannak; saját tőkéjükből élnek. 170 főről van szó az egri jogakadémián.

72 %-uk az első világháborúig szerepel a jogi főiskolán. Főként városi elemekről van szó, miskolciakról, egriekről, budapestiekről; közel 1/3-uk (51 fő) egri, illetve budapesti középiskolákban végzett. 12 %-uk izraelita, 13 %-uk református és evangélikus felekezetű.

9. sz. táblázat
 A HALLGATÓK SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA
 MAGÁNZÓK (1861--1944)

	1861- 1874	1875- 1890	1891- 1900	1901- 1913	1914- 1923	1924- 1934	1935- 1944	Össz. (fő)
magánzók, özvegyek	38	23	8	53	16	14	18	170

HADI SZOLGÁLATBAN ÁLLÓK

Lényegében a fegyveres testületek tagjait számítottuk ide; a honvédség, a csendőrség, a rendőrség, a büntetésvégrehajtás és a határőrség tagjait. Másfélszáz fő tartozik ebbe a kategóriába, a jogakadémiára járt hallgatók szüleinek 4 %-a. Több mint 80 %-uk a két háború között járt a főiskolára, arányuk ekkor a többi foglalkozási ághoz viszonyítva 6 %-os, magasabb, mint a szabadfoglalkozású értelmiségieké, vagy a földbirtokosoké és gyárosoké együttvéve.

10. sz. táblázat
 A HALLGATÓK SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA
 HADI SZOLGÁLATBAN ÁLLÓK (1861--1944)

	1861- 1874	1875- 1890	1891- 1900	1901- 1913	1914- 1923	1924- 1934	1935- 1944	Össz. (fő)
hadí szolgálat- ban állók	2	3	2	11	8	57	67	150

Az ebbe a kategóriába tartozó szülők pontosan 50 %-a Heves és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéből, lényegében a fővárosból és Egerből került ki, s 2/3 részük egri és budapesti középiskolában is érettségizett.

Legnagyobb a honvédség kötelékébe tartozó szülők száma, mintegy fele az összesnek. Igen magas arányban találhatók köztük főtisztek (az egyetlen vezérőrnagy mellett az ezredek száma 12, az alezredeké, őrnagyoké 14), a többség azonban a tisztikar alacsonyabb beosztású -- a tiszthelyettesekig bezárólag -- tagja. Kis számban

ún. "félkatonai" státusok is fellelhetők körükben (katonai mérnök, katonai főszámvevő, iratkezelő, orvos stb.).

A rendőrök esetében (32 fő) is az állapítható meg, hogy a tisztikar alsó, alsó-közép káderei képezik a létszám zömét. Öt rendőrtanácsos, illetve főtanácsos és 9 rendőrtiszt (felügyelő) mellett 15 őrmester és törzsőrmester szerepel az adatok között.

A hadi szolgálatúak között 11 fő református felekezetű. Rajtuk kívül mindenki katolikus.

SZOLGÁK

Mindvégig jelentéktelen számban vannak jelen az akadémián. Templom és iskolaszolgákról (harangozó, pedellus); járásbírószági alkalmazottakról (hivataliszolgák), inasokról, házvezetőnőkről van szó. Városi elemek (összesen 17 fő), 2/3 részük budapesti és egri származású, itt is érettségiztek, s kivétel nélkül katolikusok.

A SZABADFOGLALKOZÁSÚ ÉRTELMISÉG

Több mint 200 fős létszámról van szó, az összes hallgató szüleinek 5,75 %-a. A statisztikai összefrások általában azokat a foglalkozásokat sorolják ide, amelyek művelői nincsenek alkalmazotti viszonyban; önálló egzisztenciák. Azonban -- ahogy Erdei Ferenc rámutat -- a századfordulótól főként nem önálló képződmények a társadalom szerkezetében,²³ szorosan kapcsolódnak a hivatali értelmiségi pályákhoz, másfelől a magántisztviselői réteghez, akiktől sok szempontból nem is igen különíthetők el. Többségében "úri" pályákról van szó a polgári korszak első felében -- különösen érvényes ez az ügyvédségre, akik a legnagyobb arányban képviseltetik magukat; a vizsgált személyek több mint felét teszi ki. Az orvos szülőkkel együtt dominanciájuk egyértelmű.

Vallási összetételüket tekintve 20 % körüli a nem katolikus elem körükben.

A szabadfoglalkozású értelmiségi szülők gyermekeinek 43 %-a Egerben, illetve Budapesten érettségizett. Ami a születési helyet illeti Pest, illetve Heves megyéből, főként Budapestről és Egerből származik a hallgatók szüleinek 60 %-a.

11. sz. táblázat
A HALLGATÓK SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA
SZABADFOGLALKOZÁSÚ ÉRTELMISÉGIEK (1861--1944)

	1861- 1875- 1891- 1901- 1914- 1924- 1935- Összesen							(fő)	%
	1874	1890	1900	1913	1923	1934	1944		
ügyvéd	22	8	11	19	13	17	24	114	51,81
orvos	9	4	5	5	2	2	16	43	19,54
gyógyszerész	2	-	-	3	-	4	9	18	8,18
mérnök	3	2	-	2	3	9	12	31	14,10
egyéb szabad- foglalkozású	1	-	-	2	1	4	6	14	6,36
összesen	37	14	16	31	19	36	67	220	100,00

12. sz. táblázat
A SZABADFOGLALKOZÁSÚ ÉRTELMISÉGI SZÜLŐK FELEKEZETI
MEGOSZLÁSA AZ EGRI ÉRSEKI JOGAKADÉMIÁN (1861--1944)

	katolikus (%)	izraelita (%)	egyéb feleke- zetű (%)	Összesen (%)	(fő)
ügyvéd	78	9	13	100	114
orvos	81	9	10	100	43
gyógyszerész	78	17	5	100	18
mérnök	77	--	23	100	31
egyéb szabadfoglal- kozású értelmiségi	78	--	22	100	14
%-os átlag	78	7	15	100	220

TISZTVISELŐK

Egyetlen hatalmas, de rendkívül összetett tömböt alkotnak a jogakadémián. Az állami, az uradalmi, az egyházi és magántisztviselők több mint 1700 fős tömege képezi az akadémiai hallgatók szüleinek legnagyobb részét. A legkorábbi időszakot (1861--1874) kivéve dominanciájuk jellemző (3. sz. táblázat), a két háború közötti időszakban;

arányuk a többi társadalmi csoportéhoz viszonyítva óriási, 50 %-os. A legnagyobb tömeget mindvégig az állami tisztviselők alkotják.

A 20-as évektől jelentősen megnő az uradalmi tisztviselők száma és aránya is, a magántisztviselőké enyhén emelkedő tendenciát mutat, míg az egyházi tisztet betöltők közül (ide számítottuk a lelkészeket is) a két háború között már lényegesen kevesebben küldik fiaikat a jogi főiskolára.

13. sz. táblázat
A HALLGATÓK SZÁRMAZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA
TISZTVISELŐK (1861-1944)

	1861- 1874 (fő)	1875- 1890 (fő)	1891- 1900 (fő)	1901- 1913 (fő)	1914- 1923 (fő)	1924- 1934 (fő)	1935- 1944 (fő)	Össz.	A jogi főisk. össz- létszám visz. %- os arány
állami tiszt- viselő	45	80	107	171	185	445	471	1504	39,34
uradalmi tiszt- viselő	16	15	5	16	22	46	29	149	3,89
egyházi tiszt- viselő	7	10	6	12	11	5	3	54	1,41
magán tiszt- viselő	--	--	3	5	5	15	12	40	1,04
Összesen	68	105	121	204	223	511	515	1747	46,00

Ami leginkább szembetűnik a számoszlopokról, hogy a múlt század 80-as éveinek kezdetétől egy erőteljes áramlás indul meg a tisztviselői rétegekből a jogi pálya felé az egri joglőceumban. Ez a mozgás pontosan megfelel az Andorka Rudolf által leírt tendenciának, aki a 10-es évek viszonylatában a tanintézeti hallgatók társadalmi összetételét elemezve mutat rá, hogy az összes egyetemi karok és főiskolák közül a jogi pályán a legnagyobb a szellemi foglalkozású családokból (és a nagybirtokos osztályokból) származók túlsúlya. Tanulmányában külön kiemeli, hogy a köztisztviselők gyermekeinek magasan az átlag fölötti az affinitása a jogi pályához.²⁴

14. sz. táblázat

**AZ ÁLLAMI (KÖZ-) TISZTVISELŐ SZÜLŐK RÉTEGZÖDÉSE
AZ EGRI JOGAKADÉMIÁN (1861–1944)**

	1861- 1874	1875- 1890	1891- 1900	1901- 1913	1914- 1923	1924- 1934	1935- 1944	Összesen (fő)	%
tanügyi tiszt- viselő	10	18	20	39	44	85	86	302	20,07
MÁV tisztv. törvényszéki tisztviselő	1	2	5	18	25	80	102	233	15,49
pénzügyi tisztviselő	5	12	25	19	20	44	25	150	9,97
megyei, járási tisztviselő	5	5	8	21	22	50	55	166	11,03
városi tiszt- viselő	10	13	13	10	9	31	27	113	7,51
községi tisztviselő	9	13	9	20	10	15	21	97	6,44
egyéb állami tisztviselő	--	4	14	17	11	40	24	110	7,31
egyéb állami tisztviselő	5	13	13	27	44	100	131	333	22,14
összesen	45	80	107	171	185	445	471	1504	100,00

A tanügy területén tevékenykedők legnagyobb hányadát természetesen a pedagógusok alkotják. Az elemi és polgári iskolai tanítók vannak legtöbben, s a többi köztisztviselő réteghez hasonlóan a két háború közötti időszakra esik létszámbeli robbanásuk. Az első világháborúig nagy a kántortanítók és az ún. igazgató-tanítók száma, tehát a relatíve minőségibb beosztásban lévőké.

1/3-uk tanárként regisztrálható, kevés köztük a főgimnáziumi, illetve reáliskolai igazgatótanár. 6 akadémiai jogtanár szülő van viszont ebben a kategóriában, egyéb egyetemen oktató viszont nincs. 3 fő főállású tanfelügyelő akad még az eltartók között, le kell azonban szögeznünk: e jelentős kontingenst kitevő réteg az oktatásügy alsó régióit képezi, zömében a hevesi, pesti, borsodi, jász és gömöri térségek katolikus elemeit.

A másik, létszámában jelentős köztisztviselői csoport a *MÁV alkalmazásában tevékenykedőké*. Létszám- és aránybeli felfutásuk a két háború közti időszakban leginkább jelzi a jogi pálya régi értelmében vett tradícióinak letűnését.

A vasúti tisztviselőség alsó és alsó-közép rétegét felvonultató tisztikarának szinte minden eleme megtalálható itt. Bár az akadémiai végzettségnek közszolgálatra való jogosítványa eléggé behatárolt, nem jelent komoly karriert, ezen rétegeknek ez az aspiráció jó lehetőség marad mindvégig a társadalmi ranglétrán való jobb pozíciószerezésre, a biztonságosnak hitt egzisztencia megteremtésére utódaik számára. A korai időszakban egy a vasúti altiszttól a MÁV főfelügyelőig bezárólag tapasztalunk sokféleséget, ám domináns elem az "állomásfőnök", s ez a középszintű tiszt marad a későbbiekben is a meghatározó az általánosabb "MÁV-tisztviselő", "MÁV-hivatalnok" mellett.

A pénzügy tisztviselőgárdája a fentiekhez hasonló módon közelíthető meg. 1913-ig a jogakadémián a "pénzügyi tanácsosság", a "pénzügyi titkárság", s az "adófelügyelet" az a foglalkozási terep, ahol a szülők tevékenykednek, ám jelentéktelen számban. A 20-as évektől -- érthetően -- az adóhatóságoknál, a pénzügyi felügyeletekben dolgozók köre jelentősen kibővül, a bankokban és a takarékpénztáraknál tevékenykedők száma ugrásszerűen nő meg. Az anyakönyvekben a semleges, a középkáder jellegre utaló "banktisztviselő" elnevezés dominál, ám hozzá kell tenni; 27 fő (16 %-uk) RT igazgató, illetve bankigazgató közülük. A pénzügyi tisztviselői rétegnél az izraelita felekezetűek száma elenyésző.

A törvényszéki és a szűkebb értelemben vett köztisztviselők (megyei, városi, községi hivatalnokok) száma és aránya kiegyenlített a 7 intervallumban. Együtt az állami tisztviselők 1/3-át teszik ki. Az első világháborúig a hevesi, borsodi, szolnoki, gömöri megyék és városok tisztikara igen nagy arányban juttatja el gyermekét a jogi

főiskolára. Valóban a főtisztviselői csoportról van szó, hiszen az első világháborúig Heves megye 6 alispánjának, 3 vármegyei főjegyzőnek, a lócsei és a miskolci megyei tisztii főügyésznek a gyermeke is itt tanult. 10 szolgál- és főszolgabíró, járási és megyei orvosok, levéltárnokok és számvevők, városi mérnökök utódai tanulnak az akadémián, sőt 6 városi rendőrkapitány is ide küldte jogi képzésre a gyermekét.

Lényegében ez a foglalkozásszerkezet marad meg 1920 után is, a megyei, városi tisztviselők körében népszerű a jogiskolai taníttatás. A főtisztikar mellett persze feltűnnek az alacsonyabb rangok birtokosai, s csak ekkorra jelennek meg nagyobb létszámban a községi tisztviselők utódai, akik -- szinte kivétel nélkül -- a községi jegyzőket jelentették.

15. sz. táblázat

EGYHÁZI SZOLGÁLATBAN ÁLLÓ SZÜLŐK (GYÁMOK) RÉTEGZŐDÉSE AZ EGRI ÉRSEKI JOGAKADÉMIÁN (1861--1944)

	fő	%
latin katolikus lelkész	14	26
görögkatolikus lelkész	11	20
református lelkész	6	11
görögkeleti lelkész	6	11
unitárius lelkész	2	4
evangélikus lelkész	1	2
rabbi	1	2
(katolikus) egyházi alapítványi tiszt- viselő (ellenőr, számvevő, ügyvéd stb.)	10	18
orgonista, karnagy	3	
eÖsszesen	54	100,00

A *magántisztviselők* (magánalkalmazott, magánhivatalnok) elhanyagolható számban, s csak a 20-as évektől jelennek meg a jogi főiskolán a főként egri, budapesti vállalkozások jellegzetes "kiszegítő szellemi" munkaerői. 20 %-uk izraelita, 13 %-uk protestáns. Az anyakönyvi adatok közt gyakorlatilag semmi utalás a tevékenység konkrét minőségére.

Az egyházi tisztségek viselői is jelentéktelen számúak; zömüket a különböző felekezeti lelkészek teszik ki. A két háború között körük visszaesik (3. sz. táblázat).

Sajnos csak kis populációról van szó, mégis fel kell hívnunk a figyelmet egy fontos tényre. Míg szinte minden foglalkozási ág esetén a hallgatók születési hely szerinti rekrutációja 75--90 %-ban a bázist alkotó 11 centrum vármegyére korlátozódik (nagybirtokosok 82 %; kisiparosok és bér munkások 85 %; kiskereskedők és vállalkozók 81 % stb.), addig az egyházi tisztviselők igen nagy szórtságot mutatnak ebből a szempontból. 41 %-uk máshonnan érkezett a joglíceumba, földrajzilag távolabbi területekről, elsősorban az erdélyi részekről. A lényegesebben erőteljes területi szórtságot erősíti esetükben az a tény is, hogy csak 20 %-uk érettségizett budapesti vagy egri középiskolában.

Az uradalmi tiszteket betöltő, tehát a nagybirtokok igazgatását, gazdálkodását irányító szülők összlétszáma 149 fő. A múlt század utolsó évtizedét (1891--1900) és a 20-as éveket kivéve (1924--1934) jelenlétük és arányuk a joglíceumban meglehetősen kiegyensúlyozott képet mutat.

Többnyire az általános értelmű gazdatiszt kategória használatos az anyakönyvekben, ami az uradalmak egyik legfontosabb tisztviselőjét jelenti: gyakorta a jószágigazgatót, az uradalmi felügyelőt, a tiszttartót, a kasznárt, a kulcsárt is ez a kategória jelöli. Ezek a tisztek a leggyakoribbak. Mellettük a pénzügyi és szakigazgatási-ügykezelési tisztviselők (számvevők, számtartók, főerdészek, fővadászok, uradalmi titkárok) szintén jelen vannak, bár jóval kisebb számban.

16. sz. táblázat

URADALMI TISZTUISELO SZULO K MEGOSZLÁSA AZ EGRI JOGAKADÉMIÁN (1861--1944)

	1861- 1874 (fő)	1875- 1890 (fő)	1891- 1900 (fő)	1901- 1913 (fő)	1914- 1923 (fő)	1924- 1934 (fő)	1935- 1944 (fő)	Össz.	A jogi főisk. össz- létszá- mához visz. %-os arány
uradalmi tiszt- viselők	16	15	5	16	22	46	29	149	3,89

Az uradalmi ún. "alkalmazottak", tehát a tisztikar alacsonyabb rangú beosztottjainak száma az első világháború előtt is, és a két háború között is elenyésző (erdész, vadőr, pincemester, pajta- és lovászmester stb.).

A joghallgatók szüleinek 46 %-a Heves, Borsod és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyék uradalmaiban tisztviselő; a hallgatók ugyanilyen arányban budapesti és egri középfokú tanintézetekben végeztek.

A jogi főiskolák -- az egyetemekkel együtt -- legdominánsabban a közigazgatás és igazságszolgáltatás szakértelmiségét, káderanyagát termelték ki és újjá, hiszen a jogászság az, amely társadalmi funkciójánál fogva a gazdasági és jogi-politikai (tehát hatalmi) intézmények működéséhez legközvetlenebbül kapcsolódik.²⁵ Kétségtelen az is, hogy a "jogászttermelés" folyamata, s e folyamatok következményei -- nevezetesen e rétegek beépülése és funkcionálása a társadalomszerkezetben -- a magyar társadalom polgári kori speciális fejlődési tendenciái következtében rendkívül felemásak. S mindezt keresztbemetszi az a tény, hogy nem csupán a két háború között, de már a századfordulón felbomlóban van a jogászság homogén jellege. Mind rekrutációjában, szelekciójában, mind pedig összetételében, társadalmi arculatában rendkívül sokszínű rétegről van szó, akár a bírói kart vagy az ügyvédséget, akár a közigazgatás tisztviselőit vagy az ügyészséget tekintjük.²⁶

A dualizmus korai időszakában a jogászság még "úri" jellege az egyre erőteljesebben kialakuló liberális polgári jogrend és bürokrácia kiépülésével fokozatosan szorul vissza azzal párhuzamosan, hogy egyrészt az asszimiláló német és zsidó másod- és harmadgenerációs elemek (amelyek eddig a társadalmi munkamegosztás rendszerében a kisipar, a kiskereskedelem, a vállalkozás szegmentumai találhatók túlnyomórészt) milyen mértékben és dinamikával, milyen hullámokban szállják meg a közfunkciókat -- erőteljesen a régi pálya kapaszkodóin,²⁷ másrészt hogy a széles értelemben vett új értelmiség²⁸ önreprodukciója milyen mértékű és méretű lesz.²⁹ Itt persze feltétlenül le kell szögeznünk, hogy a tisztviselő réteg hatalmas arányú megnövekedésének a legfőbb oka -- nézetünk szerint -- mégiscsak strukturális: az a tény ugyanis, hogy a dualizmus korához viszonyítva az állami bürokrácia hallatlan nagy szívóhatása következtében háromszorozódik meg az egy lakosra jutó közigazgatási tisztviselők száma a két háború között. E létszámbeli robbanáshoz nem kis mértékben járul aztán hozzá Trianon is úgyszintén közismert gerjesztő okként.³⁰

Jegyzetek

1. A jogi tanfolyam az 1961/62-es iskolaévben indul újra, mintegy 10 esztendei szilencium után, 3 éves képzési idővel.
2. A kassai állami, a nagyváradi és pozsonyi királyi, a pécsi katolikus püspöki, az eperjesi evangélikus és a debreceni, kecskeméti, máramarosszigeti és sárospataki református akadémiák.
3. A hallgatók születési hely szerinti megoszlása az egri érseki jogakadémián. Térkép melléklet.
4. Trócsányi 1980. 371--372.
5. Heves Megyei Levéltár, VIII-1.220--273.
6. A 3823 hallgatóból csupán 148 fő esetén tapasztaltunk adathiányt. E kontingens közel 90 %-a az 1861--74 és az 1935--44 közötti időintervallumból való, tehát a legkorábbi és a legkésőbbi korszakból.
7. Földes tanulmányában a kistisztviselők és a munkásság egybevetése kapcsán von le ilyen következtetést.
8. Laczkó. 1981. 25.
9. Huszár. 1975. 4.
10. Erdei. 1975. 4. 473.
11. Andorka. 1979. 2.
12. **Állami tisztviselők**
  1. tanügyi tisztviselők
  2. MÁV tisztviselők
  3. törvényszéki tisztviselők
  4. pénzügyi tisztviselők
  5. megyei, járási tisztviselők
  6. városi tisztviselők
  7. községi tisztviselők
  8. egyéb állami tisztviselők
13. Andorka. 1979. 2. 186--187.
14. Egerben az adatok a következő képet mutatják:

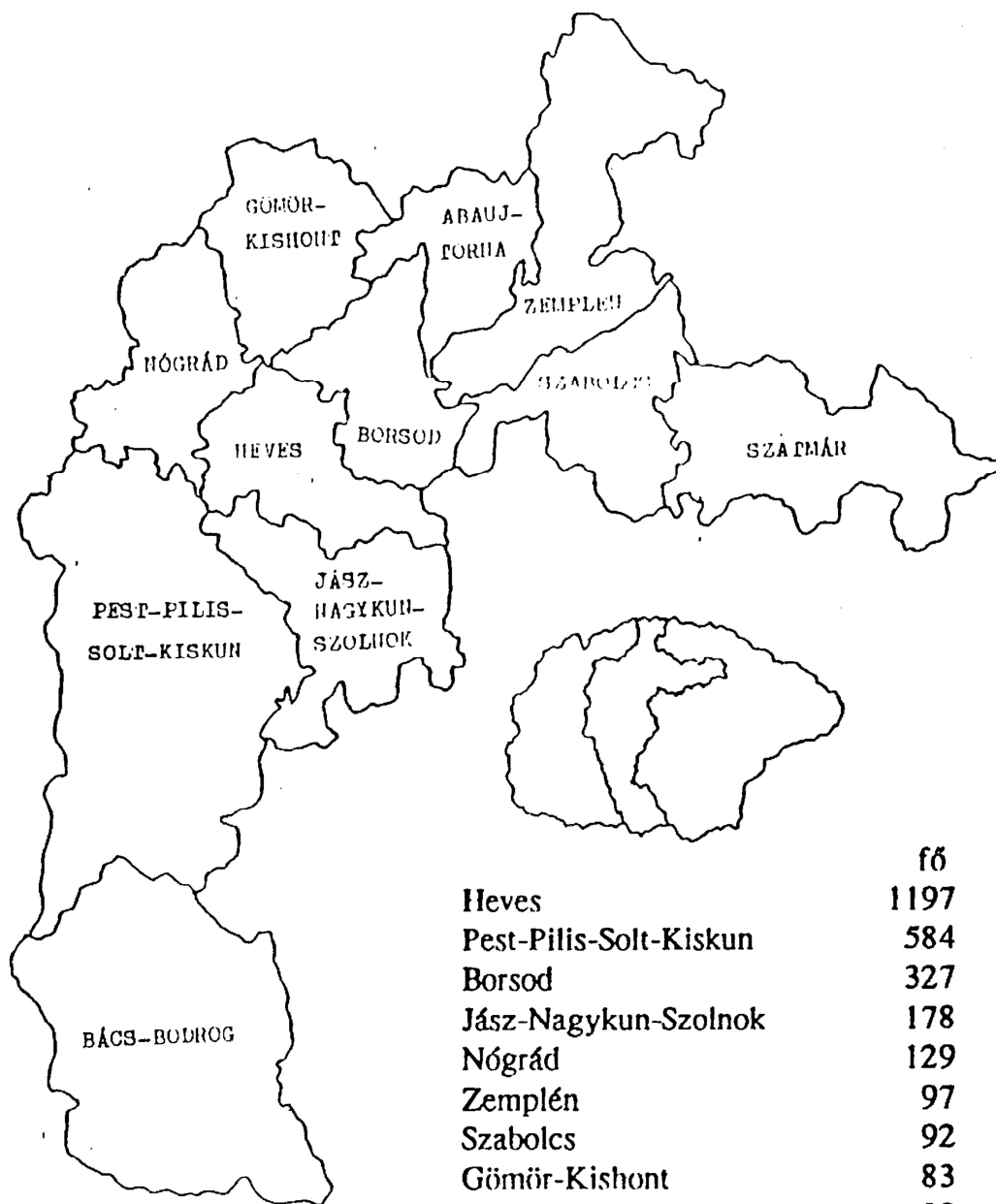
1861--1874	6,50 %
1875--1890	20,23 %
1891--1900	22,93 %
1901--1913	23,58 %

1914--1923	23,12 %
1924--1934	14,22 %
1935--1944	12,76 %

15. Az özvegy és a magánzó kategóriákat számítottuk ide.
16. Andorka, Laky és Földes adatainak másodelemzéseiből állapít meg 1898–1942 vonatkozásában hasonlókat. Andorka. 1979. 2.
17. Gyárosok, nagykereskedők, vállalkozók, bérlők.
18. Laczkó. 1987. 24--25.
19. Andorka. 1979. 2. 177.
20. Erdei. 1975. 4. 473.
21. Andorka kutatásai alapján ez a tendencia csak a második világháború idején mérséklődik. Andorka, 1979. 2. 186.
22. Andorka idézi. 1979. 2. 178.
23. Erdei. 1975. 4. 472.
24. Andorka. 1979. 2. 186--187.
25. Szabó. 1975. 4. 502.
26. Uo.
27. Erdei. 1975. 4. 473.
28. Andorka. 1979. 2. 184. Megközelítése szerint nem csupán a szellemi szabadfoglalkozásúak (tisztviselő, tanár, szabadfoglalkozású értelmiség), de a nagybirtokos és nagyburzsoázia utódai beletartoznak az értelmiség kategóriájába.
29. Az önreprodukció az első világháború előtti időszakban némileg csökken, a háború után azonban ismét emelkedik.
30. Mfg 1914-ben a 18 milliós Magyarországon 377 lakosra, 1921-ben a 8 milliós Magyarországon már minden 134 lakosra jut egy állami tisztviselő. Szabolcsi. 1965. 27.

**A HALLGATÓK SZÜLETÉSI HELY SZERINTI MEGOSZLÁSA AZ EGRKI ÉRSEKI
JOGAKADÉMIÁN. LÉTSZÁMUKBAN LEGJELENTŐSEBB KÜLSŐ
VÁRMEGYÉK**

(1861–1944)

	fő	%
Heves	1197	31,13
Pest-Pilis-Solt-Kiskun	584	15,27
Borsod	327	8,55
Jász-Nagykun-Szolnok	178	4,65
Nógrád	129	3,37
Zemplén	97	2,53
Szabolcs	92	2,40
Gömör-Kishont	83	2,17
Abaúj-Torna	80	2,39
Bács-Bodrog	70	1,83
Szatmár	56	1,46
Együtt	2893	75,63
Többi vármegye	930	24,37
MINDÖSSZESEN	3823	100,00

Forrás

Az egri érseki jogakadémia anyakönyvei
Heves Megyei Levéltár
VIII-1. 220--273

Irodalom

- Andorka Rudolf: Egyetemi és főiskolai hallgatók társadalmi összetétele. Statisztikai Szemle. 1979. 2.
- Berend T. Iván--Ránki György: Magyarország gazdasága az első világháború után 1919--1929. Akadémiai Kiadó 1966.
- Erdei Ferenc: Szabad értelmiségi pályák. Szociológia 1975. 4.
- Földes Ferenc: Munkásság és parasztság kulturális helyzete Magyarországon. In: Földes Ferenc Válogatott írások. Kossuth Kiadó 1967.
- Hajdú Tibor: Az értelmiség számszerű gyarapodásának következményei az első világháború előtt és után. Valóság 1981. 7.
- Huszár Tibor: Gondolatok az értelmiség szociológiai jellemzőiről és fogalmáról. Valóság 1972. 2.
- Huszár Tibor: Értelmiségelméletek, értelmiségvizsgálatok Magyarországon. Szociológia 1974. 4.
- Kovács Alajos: A zsidóság térfoglalása Magyarországon. Bp. 1922.
- Laczkó Miklós: A magyar társadalmi struktúra fejlődésének fő tendenciái és problémái a polgári korszakban. In: Társadalunk szerkezetének fejlődéstendenciái 1. MSZMP KB TTI 1981.
- Márkus László: A Horthy-rendszer uralkodó elitjének jellegéről. Társadalmi Szemle 1965. 4.
- Szabad György: A társadalomszerkezet átalakulásának kérdései az abszolutizmus korában. Történelmi Szemle 1958.
- Szabó András: A jogászság megváltozott társadalmi szerepe. Szociológia 1975. 4. A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848--1914. Szerk. Szabó István. Bp. 1965.
- Szabolcsi Ottó: Köztisztviselők az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisában 1920--1926. Akadémiai Kiadó 1965.
- Trócsányi László: A jogakadémiák helye és szerepe a magyar jogéletben. Állam- és Jogtudomány 1980. 2.
- Vörös Károly: A polgári kori magyar törvényhatósági igazgatás 1967--1944. Levéltárak Országos Központja Bp. 1956.